

PRESENTACIÓ

XAVIER FERRÉ I JORDI ROCA VERNET
Universitat Rovira i Virgili

La modernitat política dels catalans s'ha expressat des del segle XVIII fins al segle XXI a través de la voluntat de liderar propostes que exemplifiquen vies nacionals, que expressen formes de consciència política i models estatals.

Els articles que segueixen aborden aspectes del procés de construcció nacional (a Catalunya) i les seves expressions estatals, i reflecteixen la voluntat –contradictòria en termes d'interessos de classe– i la lluita d'una societat a fi d'institucionalitzar una identitat nacional sota diverses fórmules d'estructura política estatal.

La professora Eva Serra exposa en el seu article «El sistema constitucional català i el dret de les persones entre 1702 i 1706» la funció social i política del poder legislatiu tot destacant el pragmatisme i l'empirisme que n'amarava el sentit jurídic. L'article remarca la «modernització de l'aparell constitucional» fonamentant-la en la reforma institucional –que multiplicaria els mecanismes de control del sistema polític i alhora també el blindaria de l'intervencionisme reial–, en l'homogeneïtzació territorial legislativa, en un esforç per separar la política de la justícia i en un increment de la capacitat fiscal de les institucions catalanes. Tot plegat significa que el sistema polític i jurídic català havia emprès el camí cap a la modernitat que diferia del model francès i s'apropava als models de les repúbliques italianes, l'holandès o l'anglès. L'abolició de l'estat català per la Nova Planta borbònica no promogué un creixement econòmic que ja s'havia iniciat abans, sinó que, com diu Serra, aquest va haver de fer-se «sense recursos polítics propis, sense representació i sense debat parlamentari i sota la negació del país».

Josep Fontana, en el text «El projecte espanyol de la burgesia catalana fins a 1843», mostra com després de la derrota de 1714 la iniciativa política va

passar de les institucions a la societat civil catalana, la qual va impulsar diverses propostes durant el segle XVIII per desenvolupar «un projecte il·lustrat català per a Espanya» que contribuís a la construcció de la nació espanyola. Les intencions dels catalans de reformar l'Estat espanyol s'acceleraren durant la revolució liberal, ja fos a través de la paraula d'Antoni de Capmany, que volia convèncer de les bondats del vell sistema polític català durant les Corts de Cadis, o bé mitjançant les demandes democratitzadores dels liberals revolucionaris catalans, que assoliren el seu punt àlgid durant la revolució centralista de 1843, en la qual coincidirien la burgesia i les classes populars. La gran burgesia catalana, com diu el professor Fontana, no va vacil·lar «a col·laborar en la repressió contra els centralistes»; era la primera vegada «en què la nostra burgesia es refugiava, com faria tantes altres vegades després, en la protecció de l'exèrcit espanyol». Aquest panorama mostrava com el triomf del projecte liberal espanyol no es podia considerar hereu dels il·lustrats catalans ni dels liberals revolucionaris de les dècades dels vint, trenta i quaranta, demostrant les limitacions de les alternatives democràtiques de construir l'Estat liberal espanyol des de les demandes de la ciutadania. Els intents reformistes de les elits polítiques liberals del Principat prosseguiren en el període 1843-1868.

En efecte, segons indica Joan Fuster en l'estudi «La “Descoberta de la cultura nacional per les lletres” en el marc del liberalisme centralista (1843-1868)», els intents de formular un model de nació política espanyola que contemplés tant el «pluralisme cultural» com la representació dels espais de poder polític «regional» foren articulats per una burgesia liberal, la política econòmica de la qual s'enfrontava als interessos immobilitistes de les elits agraristes. El projecte liberal català comptà amb l'aportació d'intel·lectuals i literats que articularen un imaginari col·lectiu (historicista) basat en la vindicació d'un passat institucional català caracteritzat per la «seva naturalesa representativa i constitucional», amb la immemorial capacitat econòmica dels catalans, que els feia més adaptables a l'economia capitalista, i en la reivindicació de les glòries literàries medievals fetes en llengua catalana i que connectaven amb el romanticisme europeu imperant. Fuster sosté que l'eclosió de la Renaixença com a moviment cultural nacional és indestruïble del procés endegat per la revolució industrial i la modernització de Catalunya, alhora que esdevé resposta al projecte «Estat liberal espanyol», el qual impedí l'aplicació del programa polític dels conservadors catalans basat en la protecció de la indústria, la creació d'infraestructures per afavorir la integració del mercat espanyol, la descentralització administrativa, la millora del repar-

timent de les càrregues fiscals i l'aixecament del caràcter militar de Barcelona. Aquest projecte també fou fallit.

Aquest conflicte polític permet de comprendre l'articulació territorial de posteriors nuclis catalanistes –la Jove Catalunya (1870)– a partir del darrer terç del vuit-cents. Les conseqüències polítiques inicials vingueren del moviment de la Renaixença malgrat una certa «paradoxa», ja que en els orígens la vindicació del país s'orientava políticament a la construcció d'una identitat estatal (espanyola).

Aquesta hipòtesi forma part de l'article del professor Magí Sunyer «La Renaixença, una paradoxa en tres actes i un pròleg». El procés de conscienciació històrica, lingüística i política transcorregué entre els primers Jocs Florals (1859) i el programa derivat del Modernisme de finals de segle XIX. De l'article de Sunyer cal destacar-ne el recorregut a través d'una setantena d'anys que mostra l'eclosió de la Renaixença, el catalanisme i el Modernisme. Sunyer apunta que durant aquest procés la literatura forjarà un imaginari nacional de Catalunya a partir de la història, de la llengua i del territori, una imatge diferenciada que «ha estat adoptada com a pròpia, com a nacional, per molts catalans» i que, tot i haver estat criticada per la disciplina històrica, ha construït «un sentiment de pertinença que ha arribat fins a nosaltres».

Continuant amb l'estudi de l'evolució interna del moviment de construcció nacional, el professor Enric Pujol, en el seu article «De la Mancomunitat de Catalunya a la Generalitat republicana (1914-1933). Les primeres institucions autòctones de la contemporaneïtat», efectua una síntesi de la conjuntura sorgida d'ençà de la decadència de la Restauració borbònica tot destacant dues conjuntures que il·lustren «formes d'autogovern»: la Mancomunitat (1914-1925) i la proclamació de la República catalana com a acte de sobirania (14 d'abril de 1931), la conversió de la qual en «Generalitat republicana» no significà, segons Pujol, «cap renúncia substantiva» perquè prèviament havia constituït un govern provisional. L'exposició també destaca el pregon canvi de contingut polític de l'Estatut de Núria (agost de 1931) que acaba amb l'aprovació per les Corts republicanes espanyoles de l'Estatut de setembre de 1932. Malgrat les limitacions de la nova carta, el ponent destaca l'estructura de l'apartat jurídic i l'aprovació de dues lleis fonamentals: la de cooperatives i la territorial. El text acaba el 1934 tot apuntant la funció de la institució durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939) i durant l'exili.

El professor Fermí Rubiralta aporta un doble objectiu en el treball «La construcció social de la nació o resistència d'alliberament nacional (1939-

1977). Principals aportacions al sobiranisme actual». D'una banda, es demana com és que actualment existeix una acceptació determinada de la independència nacional com a opció política. De l'altra, l'autor exposa l'articulació de la praxi política independentista tot prenent com a referent els anys trenta. Principalment, però, l'exposició parteix de 1939 amb l'aglutinament de formacions polítiques independentistes republicanes (Estat Català, Nosaltres Sols) que acabà amb la constitució del Front Nacional de Catalunya (FNC), la recepció de noves ideologies revolucionàries en els anys seixanta –amb la formació capdavantera del Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN)–, la redacció d'assajos que proposaven vies de reflexió –*Nosaltres, els valencians* de Joan Fuster– i la definició d'acció sociopolítica amb l'objectiu de construir nacionalment els Països Catalans com a àmbit d'acció política. Aquest context explicava el relleu generacional en l'activitat d'aquest moviment polític i la seva relació amb d'altres organitzacions internacionals d'orientació coincident pel que feia no tan sols a impulsar una lluita que superava la successió política del franquisme, sinó a concretar l'estratègia d'un Estat (socialista) en el marc de la construcció de l'Europa dels Pobles.

El professor Jaume López ha aprofundit en les possibilitats del reconeixement d'un Estat català en el vigent marc de la Unió Europea en la ponència «De l'inviàble encaix a l'Estat espanyol al somni europeista», tot substituint el fatalisme i el catastrofisme mediàtics per l'enfocament politològic. Així, fent-se ressò del parer d'altres especialistes per als quals Europa seria el marc legal per resoldre pacíficament els conflictes però no per justificar fronteres, López escriu que la Unió Europea ha generat un marc d'estabilitat política i econòmica, tot i que ha privat de rellevància política a les regions, i això el porta a concloure que en la Unió Europea «només els estats compten, per petits que siguin».

Aquest aplec d'articles –que té com a punt de partida la jornada d'estudis «La Via Catalana, 1705-2014: la construcció d'una nació política» organitzada pel Grup de Recerca Consolidat «Ideologies i Societat a la Catalunya Contemporània», el Centre d'Història Contemporània de Catalunya i la Societat Catalana d'Estudis Històrics de l'Institut d'Estudis Catalans– aplega concepcions noves sobre la projecció política de la identitat nacional (catalana) durant els darrers tres segles que substitueixen estereotips i tòpics historiogràfics, els quals releguen la construcció de les identitats nacionals a una mera instrumentalització tacticista.